

wij plaatsen een vraagteken en achten dit betoog ook gedeeltelijk weerlegd door hetgeen volgt:

‘De tijden waren ernstig en de vooruitzichten somber, thuis een lege voorraadskast en dikwijls kinderen die om méér vroegen. Dan moesten het wel heel sterke benen zijn die de verleiding konden weerstaan.’

Inderdaad. Evenwel: ‘tot grote misstanden . . . heeft een en ander niet geleid.’¹

Dat lijkt ons in zijn algemeenheid juist. Men moet ook bij de latere beoordeling scherp in het oog houden dat de verarming die zich tijdens de bezetting aftekende, bij velen de neiging wekte of versterkte, zichzelf en hun gezin tegen de gevolgen daarvan met alle middelen, ook ongeoorloofde, te beschermen, en vooral ook dat het optreden van de bezetter waar die verarming uit voortvloeide, een constante stimulans vormde om het met de gebruikelijke normen niet al te nauw te nemen. Die bezetter vorderde wat hij nodig had. Wat kreeg men er voor terug? Geld dat in waarde daalde. Elke vordering was in feite een vorm van roof. Voorts bleef Nederland naar zich toe aan het werk, maar van wat het produceerde, haalde Duitsland naar zich toe wat het wenste. Het defensief van de natie tegen het onophoudelijk, steeds in kracht toenemend sociaal-economisch offensief van de vijand, werd in de houding van menige burger weerspiegeld die dacht: wat *ik* heb, heeft die vijand niet.

Vorderingen

Duitse vorderingen waren op economisch gebied een van de kenmerken van de bezettingstijd. Geweld werd daarbij in de periode die wij thans behandelen (zomer '40–zomer '44) niet toegepast: dat geweld (ingrijpen van de *Sicherheitspolizei*, eventueel van de *Wehrmacht*) stond op de achtergrond. De vorderingen namen de vorm aan van eisen, gesteld aan het Nederlandse overheidsapparaat; elke secretaris-generaal had het recht ze te weigeren. Bleef daarna de eis gehandhaafd en weigerde hij opnieuw, dan moest hij aftreden. Tenzij de betrokken secretaris-generaal het gevoel had: ik kan door te weigeren bereiken dat de eis ingetrokken wordt, liet hij op dit gebied als regel het weigeren na. Wél trachtte hij natuurlijk veelal op de eis te be-

¹ Rijksbureau voor de verwerkende industrie, sectie metalenverwerkende industrie: Naoorlogs verslag, p. 79, 81 (CNO, 328 a).